

Návrh projektu pro doktorandské studium

Alena Odehnalová

Leden 2005

Téma: Kdo jsou čeští „singles“?

(reprodukční strategie lidí v jedné fázi biografické situace)

Charakteristika tématu:

Ačkoliv manželství je velmi populární instituce (vstoupí do něj až devadesát procent dospělé populace), současné statistické trendy vypovídají o dramatické změně manželství a rodinných vzorů. Výzkumy (např. Stein 1981, Keith 1989) naznačují, že jedna třetina dospělé populace v Severní Americe žije nesezdaně, což představuje nezanedbatelných šedesát milionů dospělých. V české populaci tento trend prozatím nedosahuje takového rozsahu, je však zřejmé, že se k němu významně přibližuje.

Fenomén „singles“ se v poslední době setkává se stále větší pozorností, avšak sociální vědy, jak tvrdí Austrom (Austrom 1995) oproti sféře obchodní a mediální jej odmítají či popírají

Peter Stein (Stein 1981) poznamenává, že „singles“ jsou často nahlíženi jako deviantní skupina, odlišná od „normálních“ sezdaných dospělých, a až do nedávna se jim vyhýbal seriózní výzkum. Přitom osamělost vyplývající z životního stylu „singles“ má pro tuto skupinu lidí psychické i fyzické a sociální následky. Giddens považuje za nejdůležitější změny v našem životě ty, které se odehrávají v našem osobním životě -v sexualitě, partnerských vztazích, manželství... Hovoří o „globální revoluci“.

Jedním z východisek tohoto mého výzkumu je výzkumné práce J. Simenauer a D. Carroll, jejíž výsledky publikovali v knize *Singles: The new Americans*, a který chci přenést do kontextu české populace. Autoři výzkumu se opírají o koncept životního stylu a životní změny. Zabývají se otázkou, kdo jsou to nesezdaní lidé v USA, z jakých tříd se rekrutují a jaké jsou jejich motivace k tomuto životnímu stylu. Říkají, že singles nejsou homogenní skupinou, ale že je najdeme ve všech vrstvách. Přitom klíčovou roli při rozhodování pro tento životní styl hrají především ekonomické faktory - žít osaměle je prostě výhodnější, a dále tržní model modernity implikuje společnost bez rodin (a bez dětí). „Každý musí být nezávislý a volný, jak to vyžaduje trh, který zajišťuje naši ekonomickou existenci“. (Beck: 1999)

Na základě výzkumů týkajících se seznamovacích strategií nesezdaných dospělých lidí (Simenauer, Carroll, Shenan, Stein) se vynořují dvě roviny strategie seznamování - jedna vede k nezávaznému seznámení, kde jde spíše o sebezpotvrzení, že dotyčný /dotyčná je atraktivní a žádoucí pro potenciálního partnera/partnerku (často se jedná o sex na jednu noc), druhé skupině jde o seznámení dlouhodobějšího charakteru. Tyto linie se často vzájemně prolínají a situace se zneřehledňuje také tím, že nelze tyto linie odlišit. Jak poznamenává Giddens, v západní společnosti dochází k oddělení sexuality a reprodukce. Dříve se sexualita vztahovala výlučně k manželství a reprodukci. Nyní stala však něčím, co má být objevováno, rozvíjeno, měněno, stejně jako se proměňuje povaha rolí ve vztahu (Simenauer, Carroll 1987).

Manželství ztratilo svůj význam, maloměstský život zmizel pod náporom expanze velkoměst. Lidé se rozvádí čím dál častěji. Sex mění svůj význam. Singles hledají romantického partnera skrze přátele, různá setkání a hlavně práci, která pro ně znamená důležitý přístup k možnosti seznámení se. Jako možnosti, kde se seznámit, se legitimizují místa, která by ještě před pár lety nebyla akceptovatelná (bary, seznamovací večírky, agentury...) Změny ve společnosti mají vliv na lidskou toleranci a jejich romantické potřeby. Setkáváme se s jevem, který může být nazván jako „seznámení bez úvodu“ (introductionless contact). Můžeme dále hovořit o „meat market“. Partneri jsou „opatrně vybírání“. Co je důležité, je to že při výběru takové věci jako je sexappeal, peníze, vzhled, původ hrají druhořadou roli. Na první místo singles kladou „klasické“ hodnoty jako je poctivost a zájem o druhého. Lidé hledající svého partnera, ať již za účelem reprodukce či rekreace, stále zdůrazňují hlavní přínos takového vztahu - zájem, pečování. To, zda tyto „seznamovací strategie“ singles využívají k reprodukčním strategiím však tento výzkum nezmiňuje a pro mě se tak otevírá pole, jak tento výzkum nejenom přenést do českého prostředí, ale také jak jej doplnit.

Na samém počátku mé práce stála otázka, „kdo jsou singles“? Při průběžném probírání se literaturou jsem narážela na velmi rozmanitá, každopádně však nejednoznačná pojetí fenoménu singles. První podoba „singles“ byla velmi blízká postavám mě známých z knih Charlese Dickense a Jane Austenové. Jedná se o celoživotně nesezdané jedince, kteří svoji veškerou energii věnují své práci či službě blízkým a které Simenauer a Carroll nazývají „lifers“-celoživotně svobodné, jedince, u kterých jejich povolání předpokládá absenci rodiny, jedince, kteří se nechtějí či nemohou oženit či vdát.

Pak postavy „singles“ dostaly poněkud barvitější osud. Jedná se o jedince, kteří v minulosti buď v nějakém svazku žili či nežili, důraz byl kladen na budoucnost vztahové sítě aktéra - ten v dlouhodobé perspektivě netouží po nějaké formě vztahu (pojetí T.Gordona).

Konečně ve třetí fázi jsem „singles“ vydefinovala jako jedince, kteří se ocitli v určité fázi biografické situace a sebedefinují se jako singles. Jde o jejich aktuální sebepojetí. Nezáleží na tom, zda či žijí či nežijí v nějakém vztahu, důležité je, že jejich potenciální vztah není pro jejich sebepojetí určující. Z tohoto pojetí, které je blízké pojetí P. Steina hodlám i nadále vycházet.

Tato práce bude mít empirický charakter. Budu se ptát lidí, kteří se definují jako singles, jaké volí reprodukční strategie. Dále popíšu charakteristické znaky těchto lidí z biografické perspektivy.

Další rovinou mého zájmu je vytváření obrazu singlovství. Klíčový důraz kladu na to, že vytváření obrazu je současně a převážně sebezprezentací. Sebezprezentaci konceptualizuji jako interakční a reflexivní umístění se v pomyslném sociálním prostoru a stavění se do určité sociální pozice.

Jak se zdá, pohled společnosti na „singles“ je poněkud ambivalentní. Jedni je nahlíží jako samozřejmou součást společnosti, která se přirozeně utvářela v každé době. Jiní jsou toho názoru, že je tento jev důsledkem nedostatečné schopnosti jedince dostát nárokům, které na něj společnost klade.

Ve své práci hodlám vycházet z biografické situace jedince. Ta vychází z předpokladu A. Schutze, že vědění a chování jedince je podmíněno biograficky. Tento přístup předpokládá nepředpojatý postoj k analýze problému. Interpretace událostí a situací kolem sebe vychází z biografie člověka. Člověk je součástí širších podmínek, jeho existence je určena časově a prostorově. Prochází vývojem, získává životní zkušenosti. Dalším důležitým momentem je sociální kontext. Sociální postavení je určeno nejenom druhými lidmi, s nimiž se během svého života setkává, ale také předchůdci, od nichž odvozuje svůj původ (např. sociokulturní kapitál, majetek...) „Jedinečná biografická situace, v nichž se nacházím na světě v okamžiku své existence, je jenom ve velmi malé míře mým vlastním přičiněním.“ (Levy 1993). Každá sociální situace je determinována nejen našimi současníky, ale i předchůdci (A. Schutz).

Pochopení biografické situace jedince mi pomůže porozumět jeho jednání a motivům k němu vedoucím. Biografická situace je přítomna v každé konkrétní situaci konkrétného jedince. Bude mě zajímat konkrétní (aktuální) situace, ve které konkrétní aktér, který se definuje jako „singles“ volí individuální reprodukční strategii. Schutzova koncepce je založena na definici pojmu činnosti, kterou chápe jako jednání, jež má smysl a význam, jehož dovršením je akt. Lidské akty mají dvojí motivaci. Je to jednání „aby“ (aktér dosáhl určitého cíle) a „protože“ (jej k tomu něco vnějšího vede).

Biografií rozumím vědeckou formu popsanou historii jednoho života. Jde o rekonstrukci a interpretaci průběhu života jedince prostřednictvím výzkumníka. Biografické zkoumání se snaží o srovnání různých biografií a přitom nacházet podobnosti a vzorce životních drah a tak přispět k vysvětlení osobních či společenských fenoménů. Jako biografický materiál použiji rozhovor, přičemž se mimo jiné zaměřím také na biomedicínské a sociální aspekty.

Výzkumná otázka: *Jaké reprodukční strategie volí singles v české republice? Jak tyto strategie korespondují s jejich životním stylem?*

Metoda sběru dat:

Jedná se o kvalitativní výzkum. Výzkumná práce, sběr dat a jejich následná analýza bude koncipována na základě zakotvené teorie podle Strausse a Corbinové. Cílem této metody je vytvoření teorie, která věrně odpovídá zkoumané oblasti a vysvětluje ji. Zakotvená teorie je teorie induktivně odvozená ze zkoumaného jevu, který reprezentuje.

Sběr dat bude využívat techniku kvalitativního interview (nestandardizované, hloubkové rozhovory s biografickými a narativními prvky) a doplněn bude analýzou dokumentů.

Konverzačními partnery budou lidé, kteří se sami definují jako „singles“.

Při realizaci výzkumu a analýze dat budu vycházet z pozic interpretativní sociologie a sociologie vědění. Pojem *intepretace* chápu v kontextu interpretativní sociologie, tedy jako termín označující, jak aktér (účastník sociálního života) rozumí tomu, co dělají jiní lidé, co jiní lidé vytvořili, jak rozumí objektům sociálního světa, především jazyku a symbolům a všemu ostatnímu, co jej obklopuje a s čím přichází do styku.

Seznam relevantní literatury:

- Austrom, D.R.1984: *The Consequences of being singles*. New York: Peter Lang Publishing.
- Beck, U., Beck-Gernsheim, E.1995:*The normal chaos of love*. Cambridge: Polity Press.
- Chandler, J.1991: *Women without Husband. An Exploration of the Margins of Marriage*. London: Macmillan.
- Eds. 2001: *Diferenciace reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd.
- Gordon, T. 1994: *Single women: On the Margins?* London: Macmillan Press.
- kol. 1999: *Předpoklady sňatkového a rodinného chování mladé generace*. Praha: VÚPSV.
- Keith, P.M.1989: *The unmarried in later life*. New York: Prager.
- Křížková, A.2002: *Životní strategie manažerek: případová studie*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd.
- Shenan, C.L.2003: *Marriages and families*. Boston: A+B.
- Simenauer, J., Carroll,D.1987: *Singles: The new Americans*. New York: Simon and Schuster.
- Stein,P.J.(ed) 1981: *Single life:Unmarried adults in Social Context*. New York: St.Martin's Press.
- Faderman, L. 2002: *Krásnější než láska mužů*. Praha, One Women Press.